

**ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ԿՈՆԴԱԿԸ
1975 ԹՎԱԿԱՆԸ ՀՈՔԵԼՅԱՆԱԿԱՆ ՏԱՐԻ ՀԱՅՏԱՐԱՐԵԼՈՒ
ԵՎ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՀԱՅՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԿԻԼԻԿՅԱՆ ՇՐՋԱՆԻ ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ՀԻՇԱՏԱԿԸ
ՈԳԵԿՈՉԵԼՈՒ ԱՌԹՎ**

ՎԱԶԳԷՆ ԾԱՌԱՅ ՅԻՍՈՒՍԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ,
ՈՂՈՐՄՈՒԹԵԱՄԲՆ ԱՍՏՈՒԾՈՑ ԵՒ ԿԱՄՕՔՆ ԱԶԳԻՍ,
ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՊԵՏ ԵՒ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ,
ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԷ ՀԱՄԱԶԳԱԿԱՆ
ՆԱԽԱՄԵԾԱՐ ԱԹՈՌՈՑ ԱՅՐԱՐԱՏԵԱՆ
ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՅԻՈՑ ՍՐԲՈՑ ԿԱԹՈՒՂԻԿԷ
ԷԶՄԻԱԾՆԻ

ՔՐԻՍՏՈՍԱԿԱՆ ՍԻՐՈՑ ՈՂՋՈՐՅՆ ԵՒ ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿՈՑ
Տ. Տ. ԽՈՐԵՆԱՅ ԱՌԱԶՆՈՑ, ՊԱՏՐԻԱՐԷԻՆ ՀԱՅՈՑ ՍՐԲՈՑ
ԵՐՈՒՍԱՂԵՄԻ Տ. ԵՂԻՇԷԻ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻՆ, ՊԱՏՐԻԱՐԷԻՆ
ՀԱՅՈՑ ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍՈՑ Տ. ՇՆՈՐՀՔԱՅ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻՆ,
ՀԱՄՕՐԷՆ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՅ, ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՅ, ՎԱՐԴԱՊԵՏԱՅ,
ՔԱՀԱՆԱՅԻՑ ԵՒ ՍԱՐԿԱԽԱԳԱՅ, ԹԵՄԱԿԱՆ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆԱԿԱՆ
ԺՈՂՈՎՈՑ, ԹԵՄԱԿԱՆ ԵՒ ԹԱՂԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԳՈՑ ԵՒ ՊԱՇՏՕՆԷԻՑ
ԵՒ ՍԻՐԵՏԵԱԼ ՀԱՄԱՅՆ ՀԱԽԱՏԱՅԵԱԼ ԺՈՂՈՎՐԴԵԱՆ ՀԱՅՈՑ

«Փրկել զմեզ ի քերանդ առիժուց, ազատել զգերեալսն ի տանէ կռապա-
նաց և դարձուցանել զամենեւեան յաշխարհն հայրենի»:

Ս. Ներսէս Շնորհալի

Հայաստանեայց եկեղեցու և ժողովրդի բազմադարեան պատմութիւնը
սրտաշարժ դիցազներգութիւնն է նրա ապրելու սրբազան կրքի ու նրա
ստեղծարար ուժերի: Յաճախ, նույնիսկ արտաքին մահացու հարուածներին

տակ, վերջնական փլուզում թուացող վախճանը, դարձել է նոր կեանքի սկիզբ, որով հայ ժողովուրդը տատապանքի ազնիւ լուսապսակը ճակատին շարունակել է գոյատեւել, մարտնչել ու յառնել իր իսկ անբաժնեքից:

Այսպիսին է եղել մեր եկեղեցւոյ պատմութեան ճառ կիլիկեան Հայաստանի շրջանը, երբ այնտեղ է փոխադրուել ու գործել անկի բան երեք դար մեր եկեղեցու կենտրոնն էլ՝ Ամենայն Հայոց հայրապետական Մայր Աթոռը:

Ժողովուրդների պատմութեան մէջ, գրեթէ եզակի երեւոյթ է, որ անդունդի եզրին հասած մի փոքր ազգութիւն, իր պատմական հայրենիքից հեռու, մի այլ հողամասի վրայ, կարողացել է հիմնել մի նոր ազգային իշխանութիւն, ուր և փոխադրելով իր եկեղեցու գերագոյն կենտրոնը, դարեր շարունակ գոյատեւել, գործել ու զարգացրել է իր հոգեւոր և մշակութային կեանքը, ապա վերադառնալու համար իր պատմական հողամասի վրայ, նոր վերածնունդի տեսիլքով առցուն:

Այսպէս է որ Բագրատունեաց Հայաստանի անկումից յետոյ, մեր եկեղեցւոյ պատմութեան կիլիկեան ժամանակաշրջանը, մինչեւ 1441 թուականը հանդիսացել է մի ճշմարիտ՝ հոգեւոր ու մշակութային վերածնունդ:

Արեւմուտքից ու ապա արեւելքից կրած ահաւոր հարուածներից, հոգեւարքի մէջ տուայտող հայ եկեղեցու և ժողովրդի համար, փրկութիւն է դարձել Կիլիկիան, որը կամրջել է մեր թուարկութեան հայոց պատմութեան առաջին հազարամեակը և յետագայ դարերի զարթոնքի ու ապա մերօրեայ վերածնունդի դարաշրջանը:

Կիլիկեան վերածննդեան երեք հարիւր տարիները հանդիսացել են մի քախտորոշ ժամանակաշրջան մեր եկեղեցու և ժողովրդի փոթորկայոյզ պատմութեան ճանապարհի վրայ:

Յիրսի, Բագրատունեաց Հայաստանի անկումից յետոյ, կիլիկեան շրջանն է որ բացել է մեր պատմութեան «Յուսոյ դռները» և ապա երեք դար շարունակ փառքի էջեր արձանագրելուց յետոյ նոր «Յուսոյ դռներ» ժառանգութիւնը փոխանցել է մեր եկեղեցուն ու ժողովրդին, որը այս անգամ բուն Հայաստանի հողի վրայ, պիտի շարունակէր իր պատմական առաքելութիւնը, մանաւանդ հայրապետական Մայր Աթոռի 1441-ին Սսից ա. էջմիածին փոխադրուելուց յետոյ:

Կիլիկեան դարաշրջանը ոչ միայն նոր կեանքի է կոչել մայր երկրի տարածքի վրայ շնչափեղծ վիճակի հասած հայ եկեղեցին ու հայրապետական Աթոռը, հայ մշակոյթն ու դպրութիւնը, ազատ ու ինքնիշխան ապրելու ազգային գիտակցութիւնը, այլեւ առաւել ամրապնդել է դրանք, ու անկորնչելի նոր արժեքներով հարստացրել է հայ ստեղծարար հոգու ու մտքի գանձարանը:

Արդարեւ, կիլիկեան շրջանը նոր ու ինքնատիպ խօսք է ասել և նոր բարձունքներ է նուաճել հայ եկեղեցու աստուածաբանական մտածողութեան, փիլիսոփայութեան ու գրականութեան, օրէնսդրութեան, գիտութեան, գրչութեան ու մանրանկարչութեան պատմական զարգացման ու ծաղկման ճանապարհի վրայ:

Մեր պատմութեան երկնակամարի վրա՝ հինգերորդ դարի հայոց ոսկեդարին, կիլիկեան շրջանն է որ պատասխանել է՝ հայոց արժաթեայ դարը կերտելով: Ոսկեդարից ութ հարիւր տարիներ յետոյ, արժաթեայ դարով՝ կոթողուել է հայ եկեղեցու և մշակոյթի երկրորդ սինը: Եւ այդ երկու սիների

վրայ է յենուել ու յենում է՝ հայ ոգեկանության բոլոր ժամանակների յադ-
թական կամարը:

Եւ առեկին տակալին, մեր հաւատաւոր ու արիական ժողովուրդը, իր
պատմութեան կիլիկեան փառքի յիշատակը իր սրտում ամուր ծրարած, ար-
թուն գիտակցութեամբ սպասել է «Յուսոյ դռների» առաջ, մինչեւ նրանց
բացուել են մեր ժամանակաշրջանում, մեր մայր հողամասի վրա, արդի մեր
պերն Հայաստանի ծնունդով, եղբայրացած ժողովուրդների մեծ ընտանի-
քում, խաղաղութեան, անվտանգութեան ու անմախքնթաց յառաջադիմու-
թեան պայմանների մէջ:

Չի կարելի խոր յուզումով չյիշել Ստեփանոս Օրբելեանի մարգարէա-
շունչ «ողբը» տասնեւչորսերորդ դարի սեմին, երբ նա ողբում էր բուն Հա-
յաստանի ժողովրդի ու հայոց եկեղեցիների «խորշակահար» վիճակը, բայց
և երազում էր նրանց վերականգնումը մայր երկրի վրայ:

«Կանգնէ Աստուած զԱթոռ [Հայկեան]... նոր զարդարէ փառօքն հին...

Տայ մեզ գոչել ձայնի ուժգին, վերջինս է մեծ քան զառաջին»:

Այսօր, երբ մեր անցեալի հին մագաղաթները յուշում են մեզ՝ վեց հա-
րիւրամեակը հայոց կիլիկեան շրջանի վերջաւորութեան (1375—1975), մեր
սուրբ եկեղեցու և Մայր Աթոռիս գիտակցութեան առաջ յառնում է մեծ յի-
շատակը այդ ժամանակաշրջանի, և փառաւոր ժառանգութիւնը, որ նա ըն-
ծայ է թողել մեզ, իր երեք հարիւր և առեկի տարիների կենսունակ գոյա-
տեւմամբ, հերոսական մարտնչումներով և հոգեւոր մեծարժէք իրագործում-
ներով:

Որով, այս Մեր կոնգակաւ, հրաւեր ենք կարդում որ 1975 տարին
նուիրուի հայ եկեղեցու և Ամենայն Հայոց Հայրապետութեան կիլիկեան
շրջանի յիշատակին, որ Հայաստանեայց բոլոր եկեղեցիներում տեղի ունե-
նան գոհաբանական մատթանքի արարողութիւններ, ու կենդանի խօսքով
ոգեկոչուն, մանաւանդ այն մեծանուն հայրապետներն ու վարդապետները,
հոգեւոր մշակներն ու գիտութեան և արուեստի վարպետները, որոնք կեր-
տել են հայ ոգեկանութեան արծաթեայ դարը:

Զերմապէս յանձնարարում ենք, որ այս նուիրական յիշատակի պան-
ծացմանը նաև մեր եկեղեցական-մշակութային կազմակերպութիւնները և
հայ մամուլը, կիլիկեան շրջանի հոգեւոր մշակոյթի արժէքները լայնօրէն
ծանօթացնելու համար հայ նոր սերնդին և այլազգի ժողովուրդներին, հա-
յերէն և օտար լեզուներով հրատարակութիւններով:

Յարգա՛նք ու պատիւ հայ եկեղեցու և ժողովրդի հոգու մշտանորոգ
ուժերին:

Յարգա՛նք ու պատիւ հայ եկեղեցու և ժողովրդի լուսաւիտ պատմու-
թեանը և մեր օրերի հայրենական պայծառ վերածննդեան:

Հայր Դե Ռ

**ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԷ ԵՒ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՅ**

Տոտա կոնգակա ի ԼՏ-Ճ մարտի
1974 վերջական ամի,
և ի տոմարիս հայոց ՌԵՄԳ,
ի մայրավանս սրբոյ Էջմիածնի
ՀՄՐ. 767